

УДК 351.74:336.7(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v107.2025.18>*Т. А. Латковська, І. Б. Факас, М.-Д. Д. Генцарюк*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічної нестабільності, військової агресії з боку російської федерації, а також розгортання гібридних загроз, що охоплюють інформаційний, енергетичний, фінансовий та кібернетичний простори, питання забезпечення фінансової безпеки держави виходить на перший план серед пріоритетів національної політики. Економічний фронт боротьби за незалежність і стабільність України не менш важливий, ніж військовий, адже фінансова спроможність держави безпосередньо впливає на її здатність утримувати обороноздатність, реалізовувати соціальні програми, підтримувати інституції влади та забезпечувати добробут громадян.

Фінансова безпека є складовою частиною системи національної безпеки України, визначеної Законом України «Про національну безпеку України», і включає комплекс заходів, спрямованих на захист фінансових інтересів держави від загроз як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Ці заходи охоплюють забезпечення стабільного функціонування банківської та бюджетної системи, збереження довіри до національної валюти, протидію відмиванню коштів, запобігання масштабному ухиленню від сплати податків, боротьбу з корупцією, фінансовими махінаціями та іншими злочинами у сфері публічних фінансів. Закон України відповідно до положень Основного закону – Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз та сприятимуть утвердженню української національної та громадянської ідентичності [1].

Центральну роль у системі гарантування фінансової безпеки відіграють правоохоронні органи, які не лише реагують на вже вчинені правопорушення, а й реалізують превентивні функції, виявляючи потенційні загрози, здійснюючи аналітичну роботу, ведучи оперативно-розшукову діяльність. Їхня діяльність відбувається у межах повноважень, визначених Конституцією України, законами України та міжнародними зобов'язаннями нашої держави. Правовий статус цих органів має бути не лише чітко окресленим, а й гнучким для адаптації до нових викликів фінансової безпеки, з урахуванням сучасних технологічних і глобалізаційних процесів.

Фінансова безпека держави – це не просто складова економічної безпеки, а стратегічна основа для сталого розвитку країни, її незалежності та здатності ефективно функціонувати в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. Вона передбачає стан захищеності фінансової системи від впливу негативних чинників, що можуть призвести до дестабілізації грошово-кредитної, бюджетної, банківської та податкової

сфер. Такий стан забезпечує не лише безперерйне функціонування економіки, але й стабільне зростання валового внутрішнього продукту, підвищення інвестиційної привабливості країни, збалансованість державних фінансів, своєчасне виконання зобов'язань перед кредиторами та міжнародними партнерами, а головне – соціальну стабільність і добробут населення.

Фінансова безпека є динамічним поняттям, оскільки перелік загроз постійно оновлюється, а їх характер ускладнюється під впливом глобалізаційних процесів, розвитку цифрових технологій, транснаціональної злочинності та гібридних форм агресії. Серед основних загроз, які актуальні для України на сучасному етапі, слід виділити тінізацію економіки, яка призводить до зменшення надходжень у державний бюджет; відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, що руйнує довіру до фінансової системи та шкодить її репутації на міжнародному рівні; систематичне ухилення від сплати податків, що послаблює фінансову спроможність держави.

Окремі уваги заслуговують такі загрози, як розкрадання бюджетних коштів на всіх рівнях влади, фінансування терористичної діяльності, особливо в умовах війни, а також спроби впливу іноземних фінансових структур на внутрішню політику держави через інструменти економічного тиску. Усе це вимагає системної, скоординованої та ефективної протидії з боку державних органів, насамперед – правоохоронних, які уповноважені боротися з цими явищами на основі чинного законодавства та міжнародних стандартів.

Виклад основного матеріалу. Правоохоронні органи відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової безпеки держави, оскільки саме вони уповноважені здійснювати превентивні, контрольні та каральні функції щодо виявлення, розслідування та припинення правопорушень у сфері публічних фінансів. Вони реалізують низку важливих завдань, зокрема: здійснюють фінансовий моніторинг, виявляють незаконні фінансові операції, проводять оперативно-розшукові заходи, розслідують економічні та корупційні злочини, притягують винних осіб до відповідальності, а також ініціюють законодавчі пропозиції щодо вдосконалення правових механізмів у сфері фінансової безпеки.

У цьому контексті особливої ваги набуває правовий статус ключових правоохоронних інституцій, таких як Національна поліція України, що через підрозділи з протидії економічній злочинності виявляє правопорушення, пов'язані з розкраданням державних коштів, махінаціями у банківській сфері, незаконними схемами фінансування бізнесу. Бюро економічної безпеки України (БЕБ) [2] – новостворений аналітично-орієнтований орган, основним завданням якого є боротьба з фінансовими правопорушеннями, уникнення дублювання функцій із іншими структурами та запровадження ризик-орієнтованого підходу у виявленні фінансових загроз. Законом визначено, що БЕБ є центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Бюро економічної безпеки України, яке розпочало свою роботу у 2021 році, є спеціалізованим правоохоронним органом нового покоління, створеним у рамках реформи системи фінансового контролю. Його завданням є не лише боротьба з податковими злочинами, а й запровадження

проактивного, аналітико-орієнтованого підходу до виявлення економічних правопорушень. БЕБ функціонує як орган із превентивною спрямованістю, що аналізує ризики, проводить фінансову розвідку, використовує інтелектуальні алгоритми для виявлення фіктивних підприємств, схем мінімізації податкових зобов'язань, незаконного виведення капіталу за кордон. Водночас, БЕБ має право на оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування та співпрацю з іншими національними і міжнародними структурами.

Служба безпеки України (СБУ) [3] як державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, крім основної діяльності, також виконує функції контррозвідки у фінансово-економічному напрямі, виявляючи спроби фінансування тероризму, злочини проти державного суверенітету у фінансовій сфері та інші загрози, що мають зовнішнє походження. СБУ, крім традиційних функцій захисту державного суверенітету, активно реалізує завдання з контррозвідувального захисту економіки та фінансової системи. В умовах війни ця функція значно активізувалась, зокрема в напрямі боротьби з фінансуванням тероризму, виявлення каналів перерахування коштів на підтримку збройної агресії, а також виявлення агентурного впливу іноземних держав на ключові фінансово-економічні процеси. СБУ також залучається до запобігання економічному саботажу, викриття діяльності компаній з підсанкційного списку, а також протидії фінансовим операціям, що загрожують стратегічним інтересам держави.

Державне бюро розслідувань (ДБР) [4] є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування правопорушень, віднесених до його компетенції, орган зосереджується на протидії злочинам, вчиненими представниками правоохоронних органів та судової гілки влади, включаючи корупційні діяння у фінансовій сфері. Державна податкова служба (ДПС) [5], яка хоча й не є класичним правоохоронним органом, виконує важливу контрольну функцію щодо адміністрування податків, виявлення фактів ухилення від оподаткування та ініціювання відповідних перевірок і розслідувань, реалізуючи державну податкову політику.

Правовий статус вищезазначених органів регламентується також численними підзаконними нормативно-правовими актами, які визначають повноваження, процедури взаємодії, права та обов'язки посадових осіб. Окрім того, на діяльність правоохоронних органів у сфері фінансової безпеки суттєво впливають міжнародні зобов'язання України, зокрема у межах співпраці з FATF, МВФ, ЄС, що вимагає дотримання стандартів прозорості, підзвітності та незалежності у боротьбі з фінансовими злочинами.

Таким чином, ефективне функціонування правоохоронних органів у сфері фінансової безпеки є можливим лише за наявності чіткого, узгодженого та адаптованого до сучасних викликів правового статусу, який забезпечує баланс між повноваженнями, відповідальністю та демократичним контролем.

Національна поліція України [6] як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, зокрема її підрозділи,

що займаються протидією злочинам у сфері економіки, виконує важливу функцію у виявленні, документуванні та припиненні злочинів, які завдають шкоди фінансовим інтересам держави. До компетенції цих підрозділів належать розслідування правопорушень у банківській сфері, фінансових махінацій з бюджетними коштами [7], розкрадань, шахрайства у сфері публічних закупівель, зловживання службовим становищем у фінансових установах тощо. Особлива увага приділяється запобіганню корупційним схемам, що перешкоджають ефективному функціонуванню економіки та знижують рівень довіри громадян до державних інституцій.

Таким чином, кожен із перелічених органів виконує специфічну, але взаємопов'язану роль у системі захисту фінансової безпеки держави. Ефективна координація між ними, розмежування повноважень та дотримання законності у межах наданого правового статусу є запорукою стійкості фінансової системи України в умовах сучасних викликів.

Одним із серйозних викликів у забезпеченні фінансової безпеки України залишається недостатня координація діяльності між правоохоронними та контролюючими органами. На практиці спостерігається дублювання функцій та повноважень між різними структурами – наприклад, БЕБ, СБУ, ДБР, Національною поліцією та ДПС, – що призводить до конфліктів юрисдикції, неефективного використання ресурсів та інституційної конкуренції замість співпраці. Така ситуація створює правову невизначеність, знижує результативність заходів у сфері фінансової безпеки та послаблює довіру суспільства до правоохоронної системи загалом.

Важливою проблемою є й кадровий дефіцит: відсутність належної кількості висококваліфікованих фахівців з економіки, фінансів, аналітики та кібербезпеки, здатних ефективно протидіяти сучасним викликам. Часто виявляється низький рівень підготовки працівників, зокрема у питаннях транснаціональних фінансових схем, цифрових активів (криптовалюти), міжнародного оподаткування, що обмежує ефективність розслідувань та аналітичної роботи. Цю ситуацію ускладнює обмежене технічне забезпечення – відсутність сучасного програмного забезпечення для обробки великих обсягів фінансових даних, недостатня автоматизація процесів, брак доступу до передових технологій обробки інформації.

Ще однією суттєвою перешкодою є низький рівень міжвідомчого обміну інформацією. Державні органи нерідко діють у «власних інформаційних ізоляторах», не маючи оперативного доступу до аналітичних даних, напрацювань інших відомств або навіть ігноруючи механізми обміну задля збереження контролю над «власною» справою. Відсутність єдиної інтегрованої бази фінансової інформації, електронних реєстрів, що синхронізуються між собою, створює серйозні труднощі у виявленні складних злочинних схем та запобіганні системним зловживанням.

Розв'язання цих проблем потребує не лише інституційної реформи, а й зміни підходів: запровадження принципу міжвідомчої взаємодії, створення єдиного координаційного органу чи платформи для обміну інформацією, інвестицій у кадровий розвиток, цифровізацію та міжнародну співпрацю. Лише за умови цілісного підходу можна забезпечити реальну, а не декларативну фінансову безпеку держави.

Проблемним і системно не вирішеним залишається питання чіткої правової регламентації меж повноважень правоохоронних та контролюючих органів, що

функціонують у сфері забезпечення фінансової безпеки. Часто в законодавстві спостерігається неузгодженість формулювань, перетин функціоналу, суперечливість нормативно-правових актів, що відкриває можливості для зловживань службовим становищем, маніпулювання повноваженнями, вибіркового переслідування суб'єктів господарювання або навпаки – покривання правопорушень. Все це формує середовище правової невизначеності, у якому як державні органи, так і бізнес-структури змушені діяти без чітких меж відповідальності та юрисдикції.

У цьому контексті особливої ваги набуває вдосконалення нормативно-правової бази, яке має ґрунтуватися на принципах системності, прозорості та узгодженості. Доцільно законодавчо закріпити розмежування функцій та повноважень кожного органу, уникнути дублювання завдань, уніфікувати підходи до розслідування фінансових злочинів. Посилення парламентського контролю, зокрема через діяльність відповідних комітетів Верховної Ради України, а також громадського контролю – через залучення громадських організацій, експертів і журналістів до оцінки ефективності роботи правоохоронних структур – сприятиме зміцненню довіри та підвищенню підзвітності. Лише за умови глибокого нормативного перегляду та оновлення підходів до регулювання функціонування правоохоронних органів можна досягти системного й сталого покращення ситуації у сфері фінансової безпеки держави.

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що ефективне забезпечення фінансової безпеки держави вимагає цілісного, системного та багаторівневого підходу, в якому всі ланки державного управління, зокрема правоохоронні органи, повинні діяти скоординовано, послідовно та відповідально. Правоохоронні інституції в цій системі не повинні обмежуватись виключно реагуванням на вже вчинені правопорушення, а мають активно включатися у формування стратегії запобігання фінансовим загрозам, виявлення ризиків, прогнозування тенденцій і захисту критичних елементів фінансової інфраструктури.

Правоохоронні органи повинні інтегруватися у процес стратегічного планування політики фінансової безпеки, зокрема через участь у розробці державних антикорупційних програм, стратегій протидії фінансовим злочинам, вдосконалення податкового та бюджетного контролю. Вони мають використовувати інструменти фінансової аналітики, штучного інтелекту, міжвідомчого обміну даними, що дає змогу не лише оперативно реагувати на загрози, а й запобігати їм на ранніх етапах.

У цьому контексті правовий статус правоохоронних органів у сфері фінансової безпеки повинен бути не лише чітко регламентованим на законодавчому рівні, але й гнучким до змін зовнішнього середовища. Це означає потребу в узгодженості нормативно-правової бази, актуалізації функцій відповідно до сучасних викликів, уникненні дублювання повноважень, забезпеченні професійної незалежності та водночас – публічної підзвітності.

Важливо також враховувати, що в умовах глобалізації та гібридної війни фінансова безпека перестає бути виключно внутрішньою проблемою, і тому потребує координації з міжнародними партнерами, залучення до глобальних ініціатив боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму, офшорними зловживаннями.

Отже, лише за умови реформування інституційної архітектури, вдосконалення правових механізмів, розвитку кадрового потенціалу та впровадження інноваційних підходів можна забезпечити реальний, а не декларативний рівень фінансової безпеки, що стане запорукою економічної стабільності, суверенітету та сталого розвитку Української держави.

Література

1. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#top>
2. Про Бюро економічної безпеки України. Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>
3. Про Службу безпеки України. Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
4. Про Державне бюро розслідувань. Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
5. Про Державну податкову службу України. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>
6. Про Національну поліцію України. Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
7. Латковська Т., Марущак А. Правове регулювання діяльності Національної поліції України як органу, що реалізує політику у сфері правоохоронної діяльності та його місце у системі управління бюджетними коштами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 430-433. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-5/97>

Анотація

Латковська Т. А., Факас І. Б., Генцарюк М.-Д. Д. Правовий статус правоохоронних органів у забезпеченні фінансової безпеки держави. – Стаття.

У статті досліджується правовий статус правоохоронних органів у забезпеченні фінансової безпеки держави. Автори зазначають, що в умовах сучасної економічної нестабільності, збройної агресії та ескалації гібридних загроз, що охоплюють інформаційний, енергетичний, фінансовий і кібернетичний простори, питання фінансової безпеки держави набуває особливого значення та стає ключовим пріоритетом національної політики. Економічна складова боротьби за незалежність і стійкість України є не менш важливою, ніж воєнна, оскільки фінансова спроможність держави безпосередньо визначає її здатність підтримувати обороноздатність, реалізовувати соціальні ініціативи, забезпечувати ефективне функціонування державних інституцій і сприяти добробуту населення.

В статті акцентовано увагу на тому, що центральну роль у системі гарантування фінансової безпеки відіграють правоохоронні органи, які не лише реагують на вже вчинені правопорушення, а й реалізують превентивні функції, виявляючи потенційні загрози, здійснюючи аналітичну роботу, ведучи оперативно-розшукову діяльність. Зазначено, що особливої ваги набуває правовий статус ключових правоохоронних інституцій, таких як Національна поліція України, що через підрозділи з протидії економічній злочинності виявляє правопорушення, пов'язані з розкраданням державних коштів, махінаціями у банківській сфері, незаконними схемами фінансування бізнесу. Проаналізовано діяльність Бюро економічної безпеки України, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави; Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Державної податкової служби. Встановлено, що ефективне функціонування правоохоронних органів у сфері фінансової безпеки є можливим лише за наявності чіткого, узгодженого та адаптованого до сучасних викликів правового статусу, який забезпечує баланс між повноваженнями, відповідальністю та демократичним контролем. Звернено увагу, що Національна поліція України, як центральний орган виконавчої влади, покликаний забезпечувати захист прав і свобод громадян, протидіяти злочинності та підтримувати публічну безпеку і порядок, відіграє важливу роль у сфері фінансової безпеки держави. Сьогодні особливо важливо враховувати, що в умовах глобалізації та гібридної війни фінансова безпека перестає бути виключно внутрішньою проблемою, і тому потребує координації з міжнародними партнерами, залучення до глобальних ініціатив боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму, офшорними зловживаннями.

Ключові слова: правоохоронні органи, злочин, збройна агресія, національна безпека, економічна безпека, фінансова безпека.

Summary

Latkovska T. A., Fakas I. B., Hentsaryuk M.-D. D. The legal status of law enforcement agencies in ensuring the financial security of the state. – Article.

The article examines the legal status of law enforcement agencies in ensuring the financial security of the state. The authors note that in the conditions of modern economic instability, armed aggression and escalation of hybrid threats covering the information, energy, financial and cyberspace, the issue of financial security of the state acquires special importance and becomes a key priority of national policy. The economic component of the struggle for the independence and stability of Ukraine is no less important than the military one, since the financial capacity of the state directly determines its ability to maintain defense capability, implement social initiatives, ensure the effective functioning of state institutions and promote the well-being of the population. The article emphasizes that the central role in the system of guaranteeing financial security is played by law enforcement agencies, which not only respond to already committed offenses, but also implement preventive functions, identifying potential threats, carrying out analytical work, conducting operational and investigative activities. It is noted that the legal status of key law enforcement institutions, such as the National Police of Ukraine, which, through its economic crime counteraction units, detects offenses related to embezzlement of public funds, fraud in the banking sector, and illegal business financing schemes, is of particular importance. The activities of the Bureau of Economic Security of Ukraine, which is tasked with countering offenses that encroach on the functioning of the state economy; the Security Service of Ukraine, the State Bureau of Investigation, and the State Tax Service, are analyzed. It is established that the effective functioning of law enforcement agencies in the field of financial security is possible only with a clear, coordinated, and adapted to modern challenges legal status that ensures a balance between powers, responsibility, and democratic control. It is noted that the National Police of Ukraine, as the central executive body called upon to ensure the protection of citizens' rights and freedoms, combat crime, and maintain public safety and order, plays an important role in the field of financial security of the state. Today, it is especially important to consider that in the context of globalization and hybrid warfare, financial security ceases to be an exclusively domestic problem, and therefore requires coordination with international partners, involvement in global initiatives to combat money laundering, terrorist financing, and offshore abuses.

Key words: law enforcement agencies, crime, armed aggression, national security, economic security, financial security.

Дата надходження статті: 20.09.2025

Дата прийняття статті: 13.10.2025

Дата публікації: 27.11.2025